

prof. dr hab. Maria Dzielska (UJ) – *Męczennicy pogańscy późnego hellenizmu*; prof. dr hab. Adam Łukaszewicz (UW) – „*Acta Alexandrinorum*”; dr Andrzej Jacek Frejlich (KUL) – *Męczennicy doby ikonoklazmu*; dr Zygmunt Kalinowski (UG) – *Kamienny relikwiarz z Novae*; dr Małgorzata Martens-Czarnecka (ZAŚ PAN) – *Przedstawienia męczenników w malarstwie nubijskim*; dr Ida Ryl-Prejbisz (ZAŚ PAN) – *Kult „Młodzianków w Piecu Ognistym”*. *Geneza, symbolika, okresy popularności oraz jego przejawy w sztuce nubijskiej*; dr hab. Ryszarda Bulas (KUL) – *Derc, glas, bân martrae. Celtycka koncepcja męczeństwa*.

Większość wygłoszonych referatów zostanie opublikowana w IV tomie wydawanych przez Katedrę Historii Sztuki Starożytnej i Wczesnochrześcijańskiej KUL i TN KUL *Sympozjów Kazimierskich*.

Bożena Iwaszkiewicz-Wronikowska – Lublin, KUL

6. XIV KONGRES PATRYSTYCZNY W OKSFORDZIE (Oksford, 18-23 VIII 2003)

W dniach od 18 do 23 sierpnia 2003 roku odbył się 14. już Międzynarodowy Kongres Studiów Patrystycznych w Oksfordzie, bez wątpienia największe i najstarsze spotkanie badaczy zajmujących się literaturą wczesnochrześcijańską na świecie. Powyższe spotkanie, podobnie jak poprzednie zostało zorganizowane pod auspicjami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Oksfordzie. Do jego bezpośrednich organizatorów tym razem należeli: Prof. F.M. Young (University of Birmingham), Prof. A. Cameron (Keble College, Oxford University), dr K. Cooper (University of Manchester), dr M. Edwards (University of Oxford), dr C. Leyser (University of Manchester), Prof. J. Lieu (University of London), dr D. Montserrat (Open University), Prof. R.W. Thomson (Oxford University), Rev. dr K. Ware (University of Oxford) i Rev. dr R. Williams (Arcybiskup Canterbury – University of Oxford).

Formy prezentacji badań nad tekstami wczesnochrześcijańskimi pozostawały takie same jak na poprzednich spotkaniach w Oksfordzie, a więc wykłady (*lecturers*), seminaria (*seminars*), krótkie 15 minutowe wystąpienia (*short communications*) i warsztaty tematyczne (*workshops*). Od strony natomiast czasowej Konferencja została rozplanowana w ten sposób, że w poniedziałek odbył się wykład wprowadzający prof. P. Cox Miller (Syracuse University) nt. *Święte ciało w późnej starożytności*, a zamykający prof. A di Berardino (Augustinianum, Rzym) nt. *Chryścianizacja życia społecznego w IV wieku*. Natomiast codziennie od wtorku do piątku od godz. 9.00 do 10.20 i od 11.20 do 13.00 miały miejsce owe krótkie wystąpienia w 16 równoległych salach tematycznych. Tematy zaś były następujące: Ojcowie Kapadoccy, Augustyn (dwie grupy), Kontrowersja nestoriańska (Jan Kasjan, Cyryl Aleksandryjski, kontrowersja nestoriańska), Tradycja kościelna (sztuka i ikonografia, liturgia, sakramenty i kult, mnisi i asceci), Ideały chrześcijańskie (antropologia, pneumatologia, filozofia, kobiety, życie chrześcijańskie), Wschód po Chalcedonie (bizantynizm, Pseudo-Dionizy, Sewer z Antiochii, Maksym Wyznawca i inni auto-

rzy), Pierwotne chrześcijaństwo (początki Kościoła, Ignacy z Antiochii, apologeta, Justyn Męczennik, Aleksandria przed Orygenesem, apokryfy i kanon, Ireneusz), Wkład Aleksandrii (kontrowersja ariańska, Orygenes, Atanazy, Dydim), Chrześcijański Bliski Wschód (monastycyzm egipski, chrześcijaństwo syryjskie, Palestyna chrześcijańska, relacje chrześcijańsko-żydowskie, Efreem), Chrześcijaństwo łacińskie (chrześcijaństwo łacińskie IV i V wieku – tematy ogólne, Hieronim, Ambroży, Tertulian, Afryka Północna), Święci Kościoła (hagiografia, apostołowie, papieże, Maryja, Jan Chryzostom), Kontekst (świat starożytnych chrześcijan, nawrócenie, retrospekcje), Teologia grecka, Kościół i Pismo święte, Średniowiecze i współczesność (VI wiek, patrystyka w okresie reformacji). Jak łatwo się domysleć, najwięcej było oczywiście właśnie owych *short communications*.

Od wtorku do piątku w godz. 10.25 do 11.15 przewidziane zostały tzw. poranne wykłady (*Morning lectures*), które odbywały się równocześnie w trzech różnych salach i koncentrowały się na różnych tematach, a wygłaszali je znani badacze starożytności chrześcijańskiej, m.in. J.W. Drijvers, *Cyryl Jerozolimski: Biskup i jego miasto*; R. Dodaro, *Pomiędzy dwoma miastami: cnoty polityczne i teologiczne u Augustyna z Hippony*; G. Stroumsa, *Śmiech Chrystusa: rewizja początków doktryny*; J. Lienhard, *Dwaj przyjaciele Atanazego: Marcei z Ancyry i Apolinary z Laodycei*; Ch. Marksches, *Chrześcijanie i Eskulap? Antyczne chrześcijaństwo i kulty uzdrawiania*; R. Williams, *Chrystologia Augustyna*; M. Vinzent, *Patrystyka postkolonialna*. Dodatkowo w środę w godz. 20.30-22.00 odbyły się równocześnie w różnych salach trzy wykłady wieczorowe znanych badaczy starożytności chrześcijańskiej: J. Lieu, *Pamięć i tożsamość: pierwsi chrześcijanie odkrywają przeszłość*; P. Rousseau, *Ludzka natura i jej materialny charakter w kazaniu św. Bazylego o stworzeniu*; A.M. Ritter, *Augustyn i patriarcha Focjusz o religii i polityce*.

W godzinach popołudniowych natomiast uczestnicy Kongresu mieli do wyboru – udział w warsztatach tematycznych lub w wykładach prowadzonych w formie seminarium. Warsztaty skupiały się m.in. na następujących tematach: *Dyskusje o Ciele Chrystusa w teologii IV wieku, Biblia w Kościele antycznym, „Epinioia” w antynomiańskich pismach Bazylego z Cezarei i Grzegorza z Nyssy, Ambroży i Augustyn jako interpretatorzy św. Pawła, Powstanie dzieł literackich, Atanazy – teksty i tradycje, Właściwa i błędna interpretacja Ewagriusza z Pontu, Komentarz „De civitate Dei” św. Augustyna, Antropologia patrystyka na Wschodzie i Zachodzie: tradycja platońska, Kontrowersyjny zapis i źródło „Dialogów” przypisywanych Grzegorzowi Wielkiemu: status quaestionis, Beda i Ojcowie łacińscy, Rozwój współczesnych badań nad pelagianizmem, Klemens Aleksandryjski: egzegeza, filozofia i gnosis, Wielkanoc i Yom Kippur, Mariologia*. Równolegle do warsztatów odbywały się tzw. *seminar papers*, zazwyczaj dwa każdego popołudnia w formie 45 minutowego wykładu z dyskusją po każdym w godzinach od 15.30 do ok. 18.00. W ciągu całego Kongresu odbyło się ich wiele i dotyczyły różnych tematów, nie miejsce więc tutaj na ich szczegółowe omawianie.

Zakończę natomiast dwiema uwagami. Po pierwsze, Polskę, jak zwykle, reprezentowało niewielu, bo z kraju tylko czterech patrologów: ks. prof. dr hab. M. Starowicz, ks. prof. dr hab. J. Naumowicz, ks. dr hab. N. Widok i ks. dr Leszek

Misiarczyk, którzy ogłosili na Kongresie *short communications*: ks. prof. dr hab. M. Starowieyski, *Episode Quo vadis (Acta Petri Mart. 6)*; ks. dr hab. N. Widok, *L'aspetto antropologico della legge della natura in Gregorio di Nazianzo*; ks. dr L. Misiarczyk, *Apologetic Harmony as a Source of Liturgy: the Institution of Eucharist Words in Justin Martyrs' 1 Apology 66, 3-4*, a także tzw. *seminar papers*: ks. prof. dr hab. M. Starowieyski, *L'autobiographie dans l'antiquité chrétienne* i ks. dr hab. J. Naumowicz, *Le premier témoignage patristique sur la fête de Noël*. Pięciu innych polskich uczestników mieszka poza krajem: prof. W. Witakowski, *The Ge'ez (Ethiopic) Commentary on the Desert Fathers attributed to Filekseyus: Dadisho in Ethiopian Translation* – jak wiemy, pracuje on na Uniwersytecie w Uppsali (Szwecja); ks. dr P. Paciorek (St. Vincent de Paul Reginal Seminary, Boyton Beach, Florida), *Christ and Melchizedek both Fatherless and Motherless in the Christology of Augustine of Hippo*, ks. J. Grzywaczewski (Paris)*, „*Lectio divina*” à la *compagne d'après les homélies de St Césaire d'Arles*; ks. prof. B. Degórski (Roma, Angelicum), *L'interpretazione pneumatologica delle nozze di Cana secondo san Gaudenzio di Brescia*; D.A. Kurek (Leuven), *1Cor. 7. 36-38 in Patristic Exegesis reconsidered*. Bariera językowa jest niestety nadal dla nas ogromną przeszkodą, by uczestniczyć w tego typu kongresach. A szkoda, bo w niektórych dziedzinach mamy się zapewne czym pochwalić. Ponieważ zasadniczo *polonica non leguntur*, byłyby więc okazja na takich konferencjach przybliżyć polską myśl patrystyczna. Jeśli jednak jesteśmy tam nieobecni, nie dziwny się potem, że inni traktują nas jako swego rodzaju „intelektualne republiki bananowe”. Sprawa, myślę, stała się jeszcze bardziej nagląca po wejściu Polski do Unii Europejskiej, gdyż to otwarcie zmusiło nas np. do zaproponowania na naszych uczelniach wykładów w jednym z języków kongresowych. Nie mogę się oczywiście wypowiadać o pozostałych grupach, ale słuchałem *short communications* dotyczących Ojców Apostolskich, apologetów greckich II wieku, relacji chrześcijańsko-żydowskich czy innych, związanych z monastycyzmem lub Ewagriuszem z Pontu, i trzeba powiedzieć, że niektóre z nich były bardzo ogólnikowe i odtwórcze. Po drugie, następuje, niestety, systematyczna „amerykanizacja” Kongresu w Oksfordzie. Dało się już zauważyć cztery lata temu, a teraz w jeszcze większym stopniu. Oznacza to, iż bardzo duża część, jeśli w ogóle nie większość uczestników i prelegentów przybywa z USA i język angielski staje się systematycznie językiem dominującym, tak że nawet prelegenci, którzy wcześniej prezentowali swoje prelekcje w języku niemieckim, francuskim, hiszpańskim czy włoskim, coraz częściej wygłaszają je w języku angielskim. I nie jest to wcale dziwne, gdyż nikt nie chce mówić do pustej sali, a Amerykanie często nie znają żadnego innego języka poza swoim. Inna strony owej „amerykanizacji” to, takie odnoszę wrażenie, dosyć odtwórczy charakter wystąpień badaczy z tego kraju. Od dawna wiemy, że świat anglosaski generalnie jest pragmatyczny i dobry w popularyzacji myśli patrystycznej czy idei historycznych, nie lubi zaś zupełnie mrówczej pracy nad wydawaniem źródeł w językach oryginalnych, która pozostaje domeną Europy kontynentalnej. Wiem, że

* Por. J. Grzywaczewski, *XIV Kongres Patrystyczny w Oksfordzie (18-23 sierpnia)*, „Głos Katolicki” 45 (2003) nr 30 (7 IX) s. 20.

może to być opinia krzywdząca dla jednego czy drugiego prelegenta kompetentnego w swojej dziedzinie, ale chodzi mi o uchwycenie pewnego procesu ogólnego. Byłoby bowiem wielką szkodą dla badań patrystycznych, gdyby Kongres w Oksfordzie z międzynarodowego stał się konferencją tylko świata anglosaskiego.

ks. Leszek Misiarczyk – Płock, UKSW

7. SPOSOBY POROZUMIEWANIA SIĘ I RECEPCJA:

Protagonisci, techniki i drogi dokumentu chrześcijańskiego (IV-VI wiek) (XXXII Dni Augustiańskie, Rzym, 8-10 V 2003)

W dniach od 8 do 10 maja 2003 r. pod patronatem włoskiego Prezydium Rady Ministrów odbył się w rzymskim Instytucie Patrystycznym „Augustinianum” międzynarodowy kongres na temat: *Sposoby porozumiewania się i recepcja: protagoniści, techniki i drogi dokumentu chrześcijańskiego (IV-VI wiek)* [Comunicazioni e ricezione: protagonisti, tecniche e vie del documento cristiano (IV-VI secolo)]. Kongres był XXXII już z kolei Dniami Augustiańskimi, które zgromadziły wielu badaczy starożytności chrześcijańskiej z kościelnych i państwowych uniwersytetów oraz wyższych uczelni m.in. z Anglii, Argentyny, Austrii, Francji, Hiszpanii, Indii, Japonii, Kanady, Malty, Niemiec, Polski, Portugalii, Szwajcarii, Węgier, Włoch i USA.

Z polskich badaczy starożytności chrześcijańskiej byli obecni m.in.: ks. prof. Janusz Królikowski z Tarnowa, o. prof. Maciej Bielawski OSB (kierownik Instytutu Monastycznego Papieskiego Ateneum św. Anzelma w Rzymie), ks. prof. Waldemar Turek z Papieskiego Uniwersytetu „Urbanianum” w Rzymie, oraz niżej podpisany jako przedstawiciel Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu „Angelicum” w Rzymie. Należy także wspomnieć częściowy udział polskich księży studiujących w Wiecznym Mieście.

Symposium utworzył rektor Instytutu Patrystycznego „Augustinianum” – o. prof. Angelo Di Berardino OSA. Obradom przedpołudniowym przewodniczył prof. Marcello Marin z Uniwersytetu w Bari. Wygłoszono aż trzy następujące odczyty inauguracyjne, które wypełniły cały program przedpołudniowy: Claire Sotinel (Bordeaux), *Le contrôle de la circulation des documents et l'universalité de l'Église*; Ramón Teja (Santander), *Forme della redazione e modalità della trasmissione degli Acta conciliari: il Concilio di Efeso (449)*; Guglielmo Cavallo (Roma), *Diffusione e ricezione dello scritto nell'antichità cristiana: strumenti, maniere, mediazioni*.

Podczas obrad, odbywających się równolegle w dwóch, a niekiedy i w trzech sekcjach (A, B i C), wygłoszono około 50 referatów (25-30 min.) i komunikatów (15 min.). Nie będziemy poruszać szczegółowo omawianych zagadnień, gdyż wygłoszone odczyty ukazą się drukiem na wiosnę 2004 r. w serii wydawniczej Instytutu Patrystycznego „Studia Ephemeridis «Augustinianum»”. Chcąc jednak przybliżyć przedstawiane podczas kongresu odczyty, podamy teraz jedynie ich tytuły.